

R. Aramon i Serra, l'home de l'Institut

He d'agrair molt sincerament al president de l'Institut i al president de la seva Secció Filològica que hagin tingut la bondat de pensar en mi per a l'acte d'homenatge d'avui. El senyor Aramon ha estat una persona decisiva en la meua vida, ja des dels meus anys universitaris, i gràcies a ell he tingut sempre obertes de bat a bat les portes d'aquesta institució, al piset clandestí de la Gran Via, a la seu de l'Òmnium Cultural, al carrer de Montcada, i en aquesta Casa de Convalescència, tres èpoques ben diverses, que m'han permès de conèixer de molt a prop les vicissituds de l'Institut, absolutament inseparables de la biografia del senyor Aramon, que en fou l'home fort des de la seva represa, després de la maltempsada de la guerra civil i de la primera postguerra, fins a la seva progressiva reincorporació dins un entramat cultural només possible després de la mort del general Franco i de la restauració de la Generalitat de Catalunya.

El 17 d'abril de 1942, quan només feia tres anys de l'acabament oficial de la guerra i de l'inici d'una persecució inimaginable en èpoques anteriors contra tot el que fes olor de catalanitat —ja iniciada el 1938 amb l'abolició de l'Estatut de Catalunya—, a casa de Josep Puig i Cadafalch, membre fundador de l'Institut i president de la seva Secció Històrico-Arqueològica, se celebrà una reunió decisiva. Hi acudiren Eduard Fontserè, membre de la Secció de Ciències des del 1921, i Josep M. López-Picó, membre de la Secció Filològica des del 1933, els únics membres actius de l'Institut que residien en aquells moments a Catalunya, llevat de Jaume Massó i Torrents, reclus a casa seva «per motius de salut» (recordem que moriria aviat, el 1943), i s'hi afegí, per indicació de Puig, el molt més jove Ramon Aramon i Serra (nascut a Barcelo-

na el 1907), «de les Oficines Lexicogràfiques i ex Secretari-Redactor de la Secció Històrico-Arqueològica», com deia ell mateix a la minuciosa acta de la reunió, que va escriure amb la lletra clara i precisa. Puig hi plantejà que l'objecte de la reunió «no és altre que estudiar què cal fer per donar continuïtat a l'obra de l'Institut d'Estudis Catalans, avui de fet interrompuda per motius de tots prou sabuts». Lamentà les defuncions d'alguns membres i el fet que molts altres fossin a l'exili, i no amagà que n'hi havia alguns que calia considerar «membres espiritualment absents», des de feia anys com Josep Pijoan, Eugeni d'Ors i Esteve Terradas, o a causa de les circumstàncies de la guerra, com Ferran Valls i Taberner, «que no sols s'ha desentès de l'Institut i de les seves tasques, sinó que ha treballat perquè fos declarat inexistent i ha col·laborat a la creació i organització d'un institut que els elements oficials han presentat com a successor de la nostra corporació: l'Instituto Español de Estudios Mediterráneos». Arribà, doncs, a la conclusió que «l'Institut d'Estudis Catalans, que té la seu a Barcelona, queda avui representat legalment pels tres membres reunits i pel Sr. Jaume Massó i Torrents», els quals tenien «l'obligació moral d'assegurar-se la col·laboració de gent nova que continuï amb ells la tasca de l'Institut amb el mateix esperit amb què aquest ha vingut actuant des de l'any 1907».

La petita resta de l'Institut, doncs, adoptà l'acord de celebrar periòdicament sessions privades —una fórmula eufemística que duraria durant molt de temps, en un règim que anava expressament contra el dret de reunió—, nomenar membres nous i membres adjunts, estudiar la possibilitat de nomenar membres corresponents, «sobretot de Mallorca, València i Rosselló», i «fer les gestions que calguin per a tornar a l'activitat les diverses filials de l'Institut». Puig demanà «al Sr. Aramon que prengui nota d'aquests acords i que vulgui redactar acta de la sessió d'avui, en qualitat de secretari-redactor; manifesta també que creu que el Sr. Aramon podia ocupar una de les vacants existents» i féu altres propostes de nous candidats. Tot seguit Aramon féu reserves al nomenament suggerit per Puig de Manuel de Montoliu, «si no personalment en nom dels Srs. Fabra, Nicolau i Riba»; proposà, però, «en canvi» el nom del «Sr. Joan Coromines, de les Oficines Lexicogràfiques, avui a l'estranger, que hauria de figurar en la Secció Filològica, i, potser, també el Sr. Casacuberta, que havia així mateix format part de les nostres Oficines Lexicogràfiques».

A la sessió següent, l'1 de maig de 1942, Aramon manifestà que Josep M. de Casacuberta li havia fet saber «que no creia indicat, en aquests moments, de procedir a la provisió de vacants i que no acceptaria, per tant, de formar part de la nostra corporació» (Casacuberta no entraria a la Filològica fins al 1958). Ja a la sessió anterior, Puig havia fet saber que de moment no veia convenient l'elecció de Joan Coromines, atès que es trobava fora de Catalunya (hauria d'esperar, doncs, fins al 1950). L'1 de maig de 1942, però, foren elegits Jordi

Rubió i Balaguer, Agustí Duran i Sanpere, Joaquim Folch i Torres, Ramon Aramon i Serra, Josep M. de Sagarra, Pius Font Quer i Josep R[amon] Bataller, en qualitat de membres numeraris. Higini Anglès esdevingué membre adjunt.

En aquell mateix moment, «el Sr. Aramon indica que ja d'abans d'acabar la carrera es trobà lligat amb l'Institut, en la tasca del qual l'interessà el qui fou mestre seu en els Estudis Universitaris Catalans Francesc Martorell, a qui dedica un sentit record. Des d'aleshores la seva relació amb l'Institut no s'ha interromput i en tornar de cursar el doctorat a Madrid fou nomenat secretari-redactor de la Secció Històrico-Arqueològica; durant la seva estada a l'estranger fou honorat amb alguns encàrrecs; retornat a Barcelona, se li confià l'edició dels Cançoners catalans de la Biblioteca de Catalunya, dels quals només un fins ara ha pogut veure la llum; després entrà a formar part, com a tècnic, de les Oficines Lexicogràfiques. Avui, en cridar-lo l'Institut en els seus rengles, ha donat prova d'una benevolència que li cal agrair profundament i de la que procurarà fer-se digne».

Com ja devia estar prèviament convingut, Puig i Cadafalch suggerí a continuació que Aramon fos nomenat secretari general de l'Institut, en substitució de Ramon d'Alòs-Moner, mort el 1939. La votació li resultà unànimement favorable, amb un sol vot en blanc, que lògicament provenia de l'interessat mateix, i tot seguit «el Sr. Aramon regracia la prova de confiança que aquest nomenament suposa i promet servir lleialment l'Institut des d'aquest lloc, malgrat les dificultats que la dispersió actual del seu arxiu i de tot el que es guardava a la Secretaria, avui posada sota custòdia estranya, li crearan en la seva nova tasca».

Aquests documents impressionants, que donen fe de vida del començament d'una tasca d'una eficàcia extraordinària, ens permeten també de conèixer una mica la prehistòria del qui a partir del 1942 i fins a la seva jubilació el 1989 seria el secretari general de l'Institut i hi assumiria gairebé tots els papers, ajudat per la seva fidel secretària M. Montserrat Martí i Bas i per molt poques persones més. En aquell moment, Aramon era un filòleg format amb rigor, que havia conegut de prop diverses escoles de la millor romanística europea i que s'havia creat un prestigi com a bibliògraf i com a editor de textos. Val a dir que abans se li havia despertat una afecció per la música, en general no gaire coneguda. En efecte, en la seva joventut («pels volts dels anys vint») havia format part de l'Orfeó de Sants i de l'Orfeó Atlàntida, i fou director musical de l'Esbart Sant Jordi. Durant aquest període, va compondre vuit sardanes, molt interpretades entre els anys 1925-1930; va arranjar la «Dansa» i el «Ball del ciri» de Castellterçol, en versió de piano (publicada, pel que fa a la dansa, a la *Sardana popular* editada per Josep M. Canals) i versió de cobla, i fins i tot va redactar l'estudi «La Danse et la Danse du Cierge de Castellterçol», aparegut a la revista *Art Populaire* de Praga el 1928.

Al marge d'aquesta afecció, Aramon ingressà el 1925 a la Universitat de Barcelona, on seguí la carrera que aleshores s'anomenava Filosofia i Lletres. Com els seus companys Ramon Sugranyes de Franch i Miquel Batllori, destacava la influència que havien tingut sobre ell Joaquim Balcells, catedràtic de llatí, i Jordi Rubió i Balaguer, professor de literatura castellana.

Durant el darrer curs de batxillerat, d'altra banda, havia descobert els Estudis Universitaris Catalans, una universitat paral·lela on va poder dedicar-se més de prop a l'estudi de la literatura i de la història de Catalunya, que aviat completaria amb el de la llengua. Hi va tenir encara com a mestre Antoni Rubió i Lluch, però recordava sobretot els noms del seu fill Jordi, de Ferran Valls i Taberner i molt especialment de Francesc Martorell. Als Estudis Universitaris, Aramon va tenir companys amb qui continuaria amb una relació excel·lent, decisiva en alguns casos, com Miquel Coll i Alentorn, Ricard Albert, Alfons Serra-Baldó o Josep Gassiot. Ja el 1927, publicà a la revista dels Estudis el seu primer article d'investigació, fruit d'un treball pràctic de la càtedra de Literatura Catalana, durant el curs 1925-26, «Un sermonari amb fragments rimats», notícia del manuscrit 479 de la Biblioteca de Catalunya, del segle xv, on demostra ja la minuciositat i la precisió que tindrà tota la vida a l'hora de l'estudi i l'edició de textos.

La tardor de 1929, Aramon anà a Madrid per seguir els cursos de doctorat, que aleshores només es feien a la Universitat «Central», i tingué la sort d'ésser-hi alumne de Ramón Menéndez Pidal i d'Américo Castro. La bona relació amb Menéndez Pidal li va durar tota la vida i degué influir en el seu nomenament com a membre corresponent de la Real Academia Española.

No sé per quin conducte, en acabar la carrera es posà en contacte amb l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura, dirigida a la Biblioteca Balma pel jesuïta Ignasi Calveras a partir del 1928, i des del 1929 va col·laborar al seu «Anuari», amb recensions extenses i sovint polèmiques —gènere en el qual excel·liria— i amb el recull bibliogràfic titulat *Bibliografia de llengua i literatura catalana*, que preparà i comentà juntament amb el Dr. Josep Vives, bibliotecari de la Biblioteca Balma, i amb Francesc de B. Moll, i més endavant tot sol.

Durant el curs 1930-31 Aramon va ser a Leipzig, amb beques de la Biblioteca Balma i de la Diputació de Barcelona, i hi fou alumne de Walter von Wartburg, de Heinrich Kuen i de Wilhelm Friedmann, i entre el 1931 i el 1933 passà tres trimestres a Berlín, amb una beca de la Junta de Ampliación de Estudios, on freqüentà els cursos d'Ernst Gamillscheg i d'Eduard Wechsler.

En tornar de Madrid, sens dubte a causa de la seva bona entesa amb Francesc Martorell, havia estat nomenat secretari-redactor de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut, i el 1933, en tornar de Berlín, Pompeu Fabra el col·locà a les Oficines Lexicogràfiques, dependents de la Secció Filològica, on treballà al costat de Joan Coromines i dels més antics Manuel de Montoliu,

Josep M. Casas Homs i Francesc Torres, als quals s'afegí, ja començada la guerra civil, Josep Miracle. Fabra, nomenat catedràtic de llengua catalana a la Universitat de Barcelona, s'endugué també Aramon, al costat de Coromines, al seu Seminari romànic (1934) i mentrestant, per guanyar-se la vida i mantenir una família cada cop més nombrosa —el 1935 es casarà amb Hilde Stein, una senyora animosa i amable, que havia conegut a Alemanya—, es dedicà, entre el 1933 i el 1939, a l'ensenyament de llengua i literatura catalanes i d'alemany a l'Institut-Escola de la Generalitat, on tingué una colla d'alumnes que en parlaven amb afecte i que li mostraren sempre la seva adhesió, fins i tot quan li expressaven la seva discrepància en algun punt concret, com era el cas de la Maria-Aurèlia Capmany.

Durant aquests anys, l'activitat d'Aramon fou molt considerable. Al costat de la feina a l'Institut d'Estudis Catalans, a la Universitat i a l'Institut-Escola, continuà cada cop amb més empena la seva tasca bibliogràfica —que no es limitava a recollir simples llistes de títols, sinó que anava acompanyada de notes de lectura i sovint de recensions aprofundides—, tant a l'*Anuari de l'Oficina Romànica* com als *Supplementhefte* de la prestigiosa *Zeitschrift für Romanische Philologie* (1927-1939), i la seva tasca d'editor de textos medievals a la col·lecció «Els Nostres Clàssics», de la qual fou sempre assessor i revisor consciencios, o a la «Biblioteca popular Barcino», i emprengué, per encàrrec de l'Institut d'Estudis Catalans, l'edició dels cançoners catalans de la Biblioteca de Catalunya —aleshores la biblioteca de l'Institut—, dels quals només pogué veure publicat el *Cançoner dels Masdovelles* (1938). L'homenatge que els Estudis Universitaris Catalans i la Biblioteca Balmes organitzaren a Antoni Rubió i Lluch l'estimulà, encara, a redactar un estudi que ha estat molt comentat, *L'humorisme del Curial e Güelfa* (1936), complementari de la seva edició del *Curial* a «Els Nostres Clàssics» (1930-1933) i de la seva important recensió, apareguda el 1934 a la *Revista de Filología Española*, de l'edició de la mateixa obra feta per Ramon Miquel i Planas.

La guerra civil i les seves conseqüències trasbalsaren profundament, com ja hem posat en relleu, la vida d'Aramon, que es veié desposseït dels seus mitjans de subsistència i impossibilitat de publicar els treballs que havia anat preparant amb una constància indefallent. Com que mai no s'havia significat en qüestions polítiques, no hagué de seguir, com tants altres, el camí de l'exili i d'aquesta manera pogué contribuir des del primer dia, amb la seva tenacitat i la seva murrieria típiques, a anar refent a poc a poc tot el que s'havia perdut i a salvar el que encara era possible de salvar, malgrat les disposicions oficials i la conjuntura mundial tan poc favorable. Mentre s'enginyava per guanyar-se la vida fent classes de llatí en un col·legi privat i traduint amb pseudònim de l'alemany —conjuntament amb la seva muller, que li fou sempre un puntal insubstituïble—, començà una activitat subterrània que el convertí en un dels mestres i dels líders de les noves generacions. El trobem a

l'homenatge, privat però multitudinari, al «Gaiter del Llobregat», celebrat el desembre de 1941, als Amics de la Poesia, als Estudis Universitaris Catalans —represos per ell mateix i per Miquel Coll i Alentorn el 1942—, a múltiples tertúlies i reunions de Barcelona —on tingué una especial relació amb l'Ate-neu Barcelonès—, a València i a Palma, on es convertí moltes vegades en ambaixador de la cultura catalana perseguida, i, tan aviat com fou possible, en convocatòries de premis literaris i en activitats editorials més o menys clandestines o ja tolerades a partir de l'«escletxa» del 1946, on sabem que va fer servir el pseudònim de Joan Mestres.

No cal dir que l'ocupació i la preocupació principal d'Aramon, que a poc a poc el va anar absorbint del tot, fou la secretaria general de l'Institut d'Estudis Catalans, un càrrec que li demanava una dedicació total —mancat com es trobava de qualsevol mena d'infraestructura i amb poc ajut efectiu dels presidents de les Seccions i del president de l'Institut, que en aquell moment era «de torn». Ell mateix va resumir amb molta discreció, el 1975, la tasca que li havia correspost de dur a terme a partir del 1942, a empentes i rodolons i sota la vigilància constant d'un règim que arribà a tolerar l'Institut, però que mai no el veié amb bons ulls:

Com a corollari de la guerra civil, la Diputació s'emparà de nou, no solament dels diversos serveis de l'IEC i de la seva biblioteca —a la qual canvià el nom pel de Biblioteca Central i en suprimí el patronat—, sinó també de les seves instal·lacions, els materials i les publicacions; part dels locals de la Casa de Convalescència foren cedits a d'altres organismes. Començava, doncs, una nova etapa de la vida de l'IEC. Però, bé que extraordinàriament reduïdes, des d'aquell moment, les seves possibilitats d'actuació i mancat de l'utilatge més elemental —les cèdules lexicogràfiques per al seu diccionari, per exemple, són blocades des de fa més de trenta anys—, tots els membres que l'integraven prosseguiren, tant a l'interior com a l'exterior, els diversos treballs encarregats, amb l'entusiasme i l'esperit de sacrifici que imposa la veritable vocació científica. El mecenatge particular, amb freqüència voluntàriament anònim, que mai no ha mancat a l'IEC, suplí dignament les antigues subvencions oficials, i a aquest mecenatge se sumaren les subvencions d'Agrupació Cultural Minerva, d'Omnium Cultural i d'organismes internacionals, com la Unió Acadèmica Internacional i el Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes ja mencionats. Així pogué ésser represa el 1942 la seva activitat científica, el 1946 la convocatòria de premis i de borses d'estudi, que en els darrers «*Cartells*» han assolit una xifra elevada, i el 1947 les publicacions, que han possibilitat novament un intens intercanvi bibliogràfic amb tot el món acadèmic i universitari. En ocasió del cinquantenari de l'IEC (1957) foren nombrosos els missatges, les adhesions i els telegrams rebuts d'arreu. L'IEC, que els darrers anys havia hagut d'acollir-se a la llar dels seus membres per tal de poder prosseguir la labor científica, des del 1962 ha trobat refugi, gràcies a

Omnium Cultural, al Palau Dalmaes, on actualment (desembre 1974) hi ha instal·lada la seva nova biblioteca i unes modestes sales de treball, mentre espera de poder retornar a l'estatge ofert el 1931 per l'Ajuntament i de percebre de nou les subvencions promeses darrerament per la Diputació de Barcelona i per altres corporacions oficials. La major part de les antigues i de les noves societats filials han cooperat com sempre, i amb eficàcia, malgrat l'estretor en què han de desenvolupar-se, a la tasca de l'IEC en tots els camps del saber científic.¹

Darrere aquestes paraules s'amaga una obra obscura i poc agraïda, però absolutament decisiva i sense la qual la cultura catalana hauria retrocedit d'una manera considerable. Després d'uns primers anys letàrgics, en els quals no es podia dur a terme cap activitat de tipus públic, Aramon aprofità l'«escletxa» del 1946 —un cert afebliment del règim després del resultat de la Segona Guerra Mundial, desfavorable a les potències de l'Eix— per reprendre les publicacions de l'Institut, que li havien donat tant prestigi internacional abans de la guerra civil, i s'esforçà, amb l'ajuda de Carles Riba, que havia tornat a Catalunya el 1943, per potenciar la Secció Filològica, de la qual Riba mateix fou elegit president el 1950. En primer lloc, va fer els possibles —d'acord amb els desigs expressats per Puig i Cadafalch a les primeres sessions del 1942— per recuperar el material que havia romàs empantanegat a causa de la guerra i en bona part el va posar en circulació, el 1946, amb la data que hauria hagut de dur originàriament. Tot seguit, des del 1947 anà fent aparèixer nous volums dels «Arxius de la Secció de Ciències» i de les «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica» de l'Institut, seguits per un bon nombre d'altres col·leccions o de volums o opuscles independents, amb un esforç personal que anava des de la recerca del finançament fins a les relacions amb les impremtes i la revisió d'originals i proves, en la qual li prestaren una gran ajuda Josep Miracle, Eduard Artells, Josep Llobera i altres correctors, i en determinats moments els secretaris-redactors dels quals pogué disposar, com Ricard Albert, Jordi Carbonell —que arribaria a ésser secretari general adjunt de la institució—, Joaquim Molas o Josep Moran.

Per donar fe de vida de l'Institut i per impulsar la recerca en el camp de la llengua, de la literatura i de la història, Aramon tingué molt interès a tornar a posar en marxa algunes revistes, que foren les primeres que pogueren tirar endavant sense ésser molestades per la censura. Ja el 1945 la seva correspondència ens assabenta del projecte de publicar els Anuaris de l'Institut corresponents als anys 1932-1939 i amb aquesta finalitat demana necrologies breus a mossèn Pere Batlle (carta del 6 de juny de 1945) i buidatges de revistes, per a «mitjans de juny pròxim», a Joan Ainaud, Joan Mercader, Josep Romeu, J. Solà i

1. R. ARAMON I SERRA, *L'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, 1975 (dipòsit legal de 1976), p. 5-6.

Solé (*sic*) i Pau Verrié (cartes del 12 de maig de 1945), tots els quals devien ésser alumnes dels Estudis Universitaris Catalans, on Ferran Soldevila explicava història, Jordi Rubió i Balaguer, història de la literatura, i Aramon mateix, gramàtica històrica i història de la llengua. A l'hora de la veritat, aquests Anuaris no arribaren a bon port i només fou possible de publicar els corresponents als anys 1952 i 1953, tots dos apareguts el 1954, amb una estructura molt més senzilla que la dels d'abans de la guerra. Més sort van tenir els *Estudis Romànics*, revista internacional de romanística publicada a cura d'Aramon mateix, de la qual van poder aparèixer vint volums entre el 1947-48 (en realitat, 1949) i el 1987-91, amb un bon nombre d'articles importants i una gran quantitat de recensions, en general d'un interès considerable. Cal dir que Aramon hi va col·laborar sovint, amb aportacions sempre valuoses, en bona part recensions redactades amb moderació i amb seny, però que no deixaven d'assenyalar els aspectes discutibles i que a vegades resultaven fins i tot dures, si les obres que comentava no tenien el rigor i la precisió que ell considerava mínimament imprescindibles.

El senyor Aramon va tenir també un interès especial a promoure el ressorgiment de les Societats filials de l'Institut, a través de les quals moltes persones podien connectar amb les activitats de la corporació, duent a terme treballs científics, assistint a les reunions o conferències que es programaven sobre les diverses matèries i col·laborant en les publicacions pròpies de cada una de les Societats. No m'és possible ara d'entrar en detalls sobre totes les Societats, però com a mínim voldria posar en relleu que ell mateix fundà (1942), i presidí a partir de la seva constitució definitiva (1946), la Societat Catalana d'Estudis Històrics, que tingué un paper important en uns moments en què la història, la història de la literatura, la llengua, l'art i l'arqueologia dels Països Catalans eren oblidats o estudiats d'una manera esbiaixada a les universitats oficials, i que publicà un butlletí, el *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, del qual aparegueren tres números entre el 1952 i el 1955 (aquest darrer, III-IV, amb dipòsit legal del 1963); dedicà un homenatge a Josep Puig i Cadafalch amb motiu del seu vuitantè aniversari, del qual sortí un volum, *Miscel·lània Puig i Cadafalch: Recull d'estudis d'arqueologia, d'història de l'art i d'història oferts a Josep Puig i Cadafalch per la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (1947-1951), i en romangué un segon de mig imprès, que mai no arribà a bon port; inicià una col·lecció de «Treballs de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», que no passà del segon volum (1958, 1960), i sobretot, gràcies a l'empenta de Jaume Sobrequés, edità cinc bells volums col·lectius d'*Estudis d'història medieval*, amb el títol unitari d'*Estudis dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del setanta-cinquè aniversari* (1969-1972). Em consta que Aramon intervingué decisivament en la fundació de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics (1970), a les sessions de la qual li agradava d'assistir, i en la de la Societat Catalana de Musicologia (1973), de la qual fou de-

legat de l'Institut a la junta de govern. Fou delegat igualment de la Societat Catalana d'Estudis Clàssics, fundada el 1979.

Al costat de tota aquesta feina de relacions públiques, d'organització interna i de publicació de revistes i llibres, de seguida que l'acabament de la Segona Guerra Mundial ho permeté Aramon dugué a terme una acció decidida a l'estranger, posant-se en contacte amb els membres de l'Institut que es trobaven fora de Catalunya i amb persones rellevants de l'exili, i alhora assistint, sempre que era possible, a reunions, congressos i colloquis arreu del món. A causa de la semiclandestinitat de l'Institut i a fi que la censura no intervingués documents o paquets poc o molt «compromesos», s'hagué d'enginyar per trobar sistemes segurs de tramesa de cartes i de publicacions, tot prescindint dels circuits «oficials».

La feina burocràtica i l'activitat constant de gerència i de representació que Aramon havia de dur a terme com a secretari general d'un Institut d'Estudis Catalans semiclandestí i durant molt temps sense mitjans materials ni recursos humans no van impedir que continués el seu treball de bibliògraf, d'editor de textos i d'estudis de la llengua i de la literatura catalanes, bé que el van dificultar i van impedir que arribés a donar tots els fruits que n'hauríem pogut esperar en circumstàncies normals. Ja el 1948, quan era possible de reprendre una relativa política editorial en català, va triar, editar i prologar un volum de *Narracions* d'Emili Vilanova, que obria la «Col·lecció literària Aymà», i l'any següent encetà la seva revista *Estudis Romànics* amb dos importants treballs «Sobre l'atribució d'«Aronqueta de ton chantar m'azir»», que considera de Guillem de Berguedà, i sobre «Dues cançons italianes en un manuscrit italià quatrecentista», avanç i complement de l'edició crítica del *Cançoner de l'Ateneu* que tenia en curs, però que dissortadament no arribà a ésser enllestida. Des d'abans de la guerra, Aramon treballava també en una edició crítica de l'obra del trobador català Guillem de Berguedà, de la qual havia cedit material al seu company Alfons Serra-Baldó per a la cretوماتia *Els trobadors*, publicada a l'Editorial Barcino el 1934 i revisada amb cura per Aramon mateix. La reprengué per al *Corpus des Troubadours*, projecte que dirigia per encàrrec de la Union Académique Internationale; només en va arribar a donar el tast ja alludit dels *Estudis Romànics* i una precisió sobre un mot fantasma, *guazardinc*, apareguda a la miscel·lània dedicada a Mario Roques (1952). El 1950 va complementar els repertoris bibliogràfics d'abans de la guerra amb una minuciosa *mise au point* sobre «La philologie romane dans les pays catalans (1939-1948)», apareguda a Coïmbra, al *Suplemento bibliográfico de la Revista Portuguesa de Filologia*, que encara avui resulta útil. També cal acudir encara a una altra *mise au point*, summament erudita i resultat d'una recerca aprofundida, sobre *Les edicions de textos catalans medievals*, apareguda el 1955 a les actes del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica celebrat a Barcelona l'abril de 1953. En el camp de la

història de la llengua, féu una aportació semblant al col·loqui internacional sobre la lingüística catalana celebrat a Estrasburg l'abril de 1968, inici dels col·loquis de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, constituïda formalment a Cambridge el 1973, de la qual esdevingué conseller el 1976, a Basilea.

Amb motiu de congressos o de miscel·lànies d'homenatge, Aramon publicà encara durant la postguerra un bon nombre d'edicions de textos medievals —en occità o en català— i d'estudis sobre la recepció de la literatura occitana contemporània als Països Catalans, que —segons m'havia dit moltes vegades— hauria volgut completar i recollir en volums homogenis.

Deixant de banda alguns pròlegs —més o menys circumstancials, però sempre amb aportacions d'interès— i algun article o discurs de compromís —com la col·laboració al volum commemoratiu d'*Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia* (Barcelona, 1974) o el *Discurs presidencial als Jocs Florals de Munic* (1977)—, hem d'esmentar encara la seva participació en la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, amb pròleg de Carles Riba (Barcelona, 1954), que donà origen a una violenta reacció de Joan Coromines, i en la revisió i ampliació de la *Introducció a la gramàtica catalana* de Pompeu Fabra publicada per Edicions 62 el 1968, basada en la *Gramàtica catalana* de les Publicacions de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (1918), i sobretot la seva important intervenció en la *Gran Enciclopèdia Catalana*, tant pels articles que hi va redactar o hi va revisar a fons —entre els quals tots els que tenien relació d'alguna manera amb l'Institut d'Estudis Catalans i els seus membres—, com pel seu assessorament lingüístic, que, com remarcava Joan Carreras i Martí, segon director de la GEC, va resultar «absolutament cabdal».²

I no puc deixar de remarcar, com ja vaig fer el 1983, quan el senyor Aramon va rebre ben merescudament el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, que la seva millor obra «són els seus deixebles, als quals ha lliurat el millor de la seva vida, sense servir-se'n sinó servint-los, a vegades amb una aparença irònica però sempre amb un cor molt ample».³

Els seus darrers anys, quan ja havia aconseguit de recuperar per a l'Institut la Casa de Convalescència, després de múltiples gestions en les quals va demostrar el tremp i la flexibilitat que havia tingut ja des del 1939, el senyor Aramon va acumular honors i homenatges: el premi Ramon Fuster, del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i Ciències de Catalunya (març 1982); el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (maig 1983); la pre-

2. Joan CARRERAS I MARTÍ, «El Rais i la GEC», *Llengua Nacional*, núm. 11 (febrer 1993), p. 24-25.

3. «El mestratge de R. Aramon i Serra», *Serra d'Or*, juny de 1983, p. 405-406. Reproduït al meu llibre *Escriptors i erudits contemporanis*, Barcelona, 1996, p. 233-236.

sidència d'honor de la Union Académique Internationale (juny 1989); la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya (20 de desembre de 1989), que s'afegeix a la Creu de Sant Jordi que ja havia rebut el gener de 1982, i l'homenatge popular organitzat per Llengua Nacional el febrer de 1993, que anava unit a la institució del premi Ramon Aramon i Serra a la lleialtat lingüística. Ja amb motiu dels seus setanta anys li va ésser oferta una esplèndida miscel·lània en quatre volums, que encetà una nova etapa, dissortadament estroncada aviat, dels *Estudis Universitaris Catalans*. El 1989, quan li arribà per llei de vida l'hora d'una merescuda jubilació, l'Institut d'Estudis Catalans el nomenà Secretari General honorari, i el 1997 la Secció Filològica de l'Institut commemorà el seu norantè aniversari amb el magnífic recull d'*Estudis de llengua i literatura*, que permet de trobar amb facilitat molts treballs apareguts a miscel·lànies i revistes de difícil accés.

En morir, el juliol d'enguany, el senyor Aramon deixava darrere seu una herència impressionant: una obra personal de primera magnitud i sobretot un Institut d'Estudis Catalans que havia persistit i s'havia anat enfortint i posant al dia i que havia contribuït decisivament al manteniment de la dignitat d'una llengua que els vencedors de 1939 haurien volgut esborrar del mapa. El seu exemple constant, la seva noble tossuderia i la intel·ligència i el cor que posà sempre al servei dels seus ideals ens han d'estimular des d'ara a fer-nos-en dignes.

JOSEP MASSOT I MUNTANER
Membre de la Secció Històrico-Arqueològica
de l'Institut d'Estudis Catalans